УДК 81’42
https://doi.org/10.17721/psk.2026.42.680-694

Наталя Сидяченко
ORCID 0000-0001-6544-4030

СЕМАНТИКА ЛЕКСЕМИ “POETA” В ХУДОЖНЬОМУ ІДІОЛЕКТІ ЧЕСЛАВА МІЛОША

Анотація. *У статті предметом дослідження є семантика лексеми poeta, яка функціонує в художньому ідіолекті Чеслава Мілоша як ключова, оскільки пов’язується з ідейно-тематичним змістом творів, частотна і нерідко виступає у назві творів. Вельми частотним у поетичних творах Мілоша є також образ поета, що своєю чергою моделює індивідуально-авторську семантику лексеми. Дефініції індивідуально-авторських значень основуються на здійсненому контекстуальному аналізі, внаслідок якого описано такі: «poeta» – ‘це медіум вищої сили’; ‘той, хто отримав дар віршування від Бога’; ‘для кого мова серед найважливішого у житті’; ‘хто здійснює місію служіння’; ‘хто має особливий зір Бога’; ‘хто відображає і увічнює дійсність’; ‘ненаситний в гонитві за дійсністю’; ‘мандрівник’, ‘покликаний’, ‘мислитель’, ‘споріднений із шаманами’; ‘хто прославляє буття, рятує душу’. Індивідуально-авторська семантика лексеми “poeta” збагатила не лише польську мову, а й завдяки перекладам увійшла до надбань світової культури.*

Ключові слова: *Чеслав Мілош, лексема “poeta”, художній ідіолект, індивідуально-авторське значення.*

Інформація про автора: *Наталя Сидяченко, кандидат філологічних наук, доцент кафедри східної і слов’янської філології Київського національного лінгвістичного університету.*

Електронна адреса: *burlajnata@gmail.com*

Nataliia Sydiachenko

THE SEMANTICS OF THE LEXEME “POETA” IN CZESŁAW MIŁOSZ’S LITERARY IDIOLECT

Abstract. *This article examines the semantics of the lexeme “poeta”, one of the key words in Czesław Miłosz’s literary idiolect. In contemporary standard Polish, the lexeme “poeta” – borrowed from Greek via Latin – denotes an ‘author of poems’.*

CC License Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)
© Сидяченко Наталя, 2026

The meanings that the lexeme acquires in Miłosz's idiolect are established through contextual analysis, which takes into account both its immediate linguistic environment and the broader context of the literary work and the author's idiolect, as well as extratextual biographical, historical, and cultural factors.

In literary texts, writers may foreground particular semantic features while suppressing others, thereby investing existing lexical forms with new semantic nuances and unconventional meanings. Such transformations are particularly common in key words. The lexeme poeta is closely connected with the thematic and conceptual concerns of many of Miłosz's poems, occurs frequently, and often appears in their titles. The figure of the poet recurs even more frequently as an object of representation and reflection, often coinciding with the lyric speaker (the lyrical "I").

One of the most distinctive features of Miłosz's work is the conceptualisation of the poet as a medium for a higher power, which structures the semantic paradigm of his poetic idiolect. The entity dictating to the poet is sometimes identified as a daimonion, a benevolent or malevolent spirit, and elsewhere as an unknown voice or supernatural force. Overall, the following author-specific meanings of "poeta" can be distinguished: 'a medium for a higher power', 'one who has received the poetic gift from God', 'one for whom language is among the most important things in life', 'one whose vocation is to serve', 'one endowed with a special, divine vision', 'one who reflects and immortalises reality', 'one who is insatiable in the pursuit of reality', 'a wanderer', 'one who has a calling', 'a thinker', 'one akin to shamans', and 'one who affirms existence and saves the soul'. This distinctive authorial conception of the poet has not only enriched the Polish language but has also become part of world culture.

***Keywords**: Czesław Miłosz, lexeme "poeta", literary idiolect, author-specific meaning.*

***Information about author:** Nataliia Sydiachenko, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Department of Oriental and Slavic Philology, Kyiv National Linguistic University.*

***E-mail:** burlajnata@gmail.com*

Natalia Sydiaczenko

SEMANTYKA LEKSEMU "POETA" W IDIOLEKCIE ARTYSTYCZNYM CZESŁAWA MIŁOSZA

***Abstrakt.** Przedmiotem niniejszego artykułu jest semantyka leksemu "poeta", będącego jednym z kluczowych wyrazów idiolektu artystycznego Czesława Miłosza.*

Leksem ten jest ściśle związany z tematyką jego twórczości, odznacza się wysoką frekwencją, a nierzadko pojawia się również w tytułach utworów. W poezji Miłosza często powraca także wizerunek poety, który współkształtuje charakterystyczną dla autora semantykę tego leksemu.

Na podstawie analizy kontekstowej wyodrębniono i opisano następujące znaczenia leksemu "poeta", charakterystyczne dla idiolektu Miłosza: 'medium wyższej siły', 'ten, który otrzymał od Boga dar poetycki', 'ten, dla kogo język należy do najważniejszych spraw w życiu', 'ten, kto pełni misję służby', 'ten, kto posiada szczególne, boskie widzenie', 'ten, kto odzwierciedla i unieśmiertelnia rzeczywistość', 'nienasycony w pogoni za rzeczywistością', 'wędrowiec', 'powołany', 'myśliciel', 'spokrewniony z szamanami', 'ten, kto pochwala istnienie i ocala duszę'. To autorskie ujęcie poety wzbogaciło język polski i dzięki przekładom zadomowiło się także w kulturze światowej.

Słowa kluczowe: *Czesław Miłosz, leksem "poeta", idiolekt artystyczny, znaczenie indywidualnie autorskie.*

Nota o autorze: *Natalia Sydiaczenko, doktor nauk filologicznych, docent katedry wschodniej i słowiańskiej filologii Kijowskiego narodowego uniwersytetu lingwistycznego.*

E-mail: *burlajnata@gmail.com*

Вступ. У статті предметом дослідження є семантика польської лексеми "poeta" в художньому ідіолекті Чеслава Мілоша, проаналізована на матеріалі видання "Wiersze Wszystkie" (Miłosz, 2011). Художнє слово, як відомо, має свої особливості, порівняно із загальномовним, адже саме митець підсвічує, вирізняє у ньому одні значеннєві риси й елімінує інші (Tokarski, 2001, с. 345), відтак наявна в мові вербальна форма набуває нових семантичних нюансів, незвичних значень та збагачується контекстуальними синонімами. Особливо часто так трапляється з ключовими словами (Mayenowa, 1979, с. 214) – тобто такими, які відіграють у творчості автора важливу ідейно-тематичну роль.

Слово «poeta» вважаємо ключовим у художньому ідіолекті Чеслава Мілоша, оскільки воно пов'язане з ідейно-тематичним змістом багатьох віршів, є частотним і не раз виступає у назві творів, пор.: "Biedny poeta", "Poeta", "Młodzi polscy poeci", "Poeta siedemdziesięcioletni", "Na śmierć poety", "Do poety Roberta Lowella", "Poeta, którego ochrzczono", "Dziewięćdziesięcioletni poeta podpisuje swoje książki" та ін. Мало того,

образ поета є ще частотнішим предметом зображення і осмислення у вірші чи поемі автора (нами зафіксовано понад 120 таких контекстів) і нерідко збігається із ліричним я твору. Така образна авторська концептуалізація теж формує семантику відповідного слова, навіть якщо воно залишається в підтексті й лише мається на увазі.

Нагадаємо етимологію лексеми «poeta». Як засвідчує "Wielki Słownik Języka Polskiego" (Żmigrodzki, 2014), ця лексема походить із грецької мови poiētḗs і означає 'творець, автор'. Через латину вона була запозичена до польської мови, де нині, відповідно до згаданого лексикографічного джерела, означає 'автор віршів' або ширше 'особа з художнім сприйняттям, яка за допомогою поетичних засобів (метафор, ритму, рими) виражає емоції, ідеї або описує навколишній світ'.

Контекстуальний аналіз семантики лексеми в художньому ідіолекті Чеслава Мілоша. У нашій статті значеннєві дефініції лексеми «poeta» художнього ідіолекту Чеслава Мілоша формулюємо, спираючись на контекстуальний аналіз: ближчого оточення слова, а також широкого контексту – твору, ідіолекту та позатекстових біографічних, історичних і культурних пресупозицій.

У ранній поезії автор використовує до ліричного я у розумінні поет авторські синоніми: *badacz kształtów*, *myśliciel*, *uczeń marzenia*, *podróżny świata*, *wędrowiec*, така семантика простежується й у подальшій творчості митця, а також лексема «poeta» набуває й інших значень. Зокрема, це значення 'медіум'. Вельми характерним для пізніших творів майстра є концептуалізація поета як медіума вищої сили, вона вибудовує семантичну парадигму усього поетичного ідіолекту Мілоша. Продемонструємо це прикладами: "Jakby pieśni i słowa tworzyło / nie moje serce, nie moja krew, /nie moje trwanie, / ale *głos niewiadomy, bezosobowy*, / sam łopot fal, sam wiatrów chór, samo wysokich drzew / jesienne kołysanie". ("Hymn", 1936); "*Ten głos*, co wyrywa się z ust, nie jest moim własnym głosem". ("Brama poranku", 1937); "*Słyszę głos*, ale nie wiem, skąd i dokąd wzywa". ("Sobie samemu do sztambucha na Nowy Rok", 1950); "Znowu tamten *nienazwany mówi za mnie*; *Słyszy [poeta] głosy*, ale nie pojmuje tych krzyków, modlitw, bluźnierstw, hymnów, które jego obrały za medium". ("Gdzie wschodzi słońce i kędy zapada",

1974); "*Ten głos*, prześladujący mnie". ("Nieobjęta ziemia", 1984); "*Te głosy*, które przeze mnie mówiły, / Są moje i nie moje, słyszane z daleka". ("Dla Heraklita", 1984); "*Byłem instrumentem*, słuchałem, *wyławiając głosy* z bełkotliwego chóru, tłumacząc na zdania jasne". ("Do Allena Ginsberga", 1994); "Mnie tak naprawdę nic nie obchodziło, / *Jak długo słyszałem głos*, który dyktował wiersze". ("Pobyt", 2002); "Muzyka nim władała. Był wtedy bezwolny./ *Poddawał się dyktowanej pieśni*, zasłuchany. / Jak jego lira, był tylko instrumentem". ("Orfeusz i Eurydyka", 2002). У наведених контекстах автор не вказує, кому належить той загадковий голос, котрий промовляє вустами поета, і читач може лише здогадуватися. Утім, починаючи з вірша "Ars poetica" (1968), з'являються тексти, де назву того, хто диктує поетові, експліковано: це вища сила, даймоніон, чи то пак демон, добрий або злий дух. Таке містично-релігійне трактування поетового натхнення має давньогрецький родовід, воно притаманне, скажімо, філософським творам Сократа, Платона. У Мілоша ж у згаданому вірші читаємо, що вірші диктує даймоніон. Тут варто навести ширший уривок:

> Dlatego słusznie się mówi, że *dyktuje poezję dajmonion*,
> choć przesadza się utrzymując, że jest na pewno aniołem.
> Trudno pojąć, skąd się bierze ta duma poetów,
> jeżeli wstyd im nieraz, że widać ich słabość.
> Jaki rozumny człowiek zechce *być państwem demonów*,
> które rządzą się w nim jak u siebie, przemawiają mnóstwem języków,
> a jakby nie dosyć im było skraść jego usta i rękę,
> próbują dla swojej wygody zmienić jego los? (Miłosz, 2011, s. 588).

У пуанті вірша автор висловлює сподівання, що "dobre, nie złe duchy, mają w nas instrument", тобто що й дух, який диктує йому вірші, є добрим.

Безпосередню вказівку на духа як персоніфікованого імпульсу до віршування помічаємо і в пізніших текстах поета. Так, у поезії "Odstąp ode mnie" (1977) ліричний герой нарікає: "Wbrew mojej woli dotykałeś mnie. Wbrew mojej woli, przemawiasz, duchu ciemny". Є у доробку Мілоша навіть вірш-звернення до цього духа, у якому автор

прохає демона не надто перевтомлювати поета, вірш має відповідну назву – "Do dajmoniona" (1994):

> Proszę ciebie, *mój dajmonionie*, zluzuj trochę.
> Muszę jeszcze zamykać rachunki, dużo powiedzieć.
> Twoje rytmiczne szepty onieśmielają mnie

Утім, трохи далі у тексті складає демонові подяку й цілком примиряється зі своєю долею – бути під владою вищої сили:

> *Dajmonionie*, napewno nie mógłbym żyć inaczej.
> Przepadłbym, gdyby nie ty...
> Ja byłem tylko zajęty wsłuchiwaniem się
> W twoje niejasne nuty, żeby zmieniać je w słowa.
> Należało przyjąć swój los, na który dziś mówią karma.
> (Miłosz, 2011, s. 1064–1065).

А в одному з віршів, написаному на схилі життя, у певний період відсутності натхнення, автор звинувачує духа: "*Dajmonionie, od dwóch tygodni nie nawiedzasz mnie!*" ("Bez dajmoniona", 2004). Тож симптоматично, що свою малу батьківщину, Литву, яка була також батьківщиною великого польського романтика Адама Міцкевича, Мілош у поемі "Toast" (1949), не без дрібки гумору, назвав країною поетів через наявність там чортів: "Roiło się od diabłów przy każdej osieci, / Cóż dziwnego, że rośli w tym kraju poeci?". На нашу думку, пресупозицією метафори "roiło się od diabłów" є язичницькі вірування й обряди литовців, збережені в побуті аж до XX століття.

У низці поезій автор іменує призвідника поетичного стану, й своєї долі, загальною назвою – вища сила, наприклад: "Zupełnie jakby nie tyle działał, ile *był działany przez posługujące się nim siły*" ("Po podróży", 2000); "Ten przynajmniej wie, że *był igraszką sił* chicoczących i nurkujących w powietrzu" ("Głowa", 2000); "Wierzę mocno w bierność poety, który *wiersz otrzymuje w darze od sił* jemu nieznanych" ("Przypis po latach", 2001). Слід, утім, додати, що поет з художнього світу Мілоша, хоч і підвладний де-

монам, але сам «дар укладання слів» отримав від Бога, пор.: "Najwyższy, zechciałeś mnie stworzyć poetą" ("Sprawozdanie", 1994); "Ocalony, bo z nim wieczne i boskie zdziwienie" ("Na moje 88 urodziny", 1999); "Wdzięczny byłem za dar uczestnictwa w niezwykłym boskim zamyśle dla śmiertelnych" ("Traktat teologiczny", 2002) та ін. У теологічні розбірки, кому підвладні демони, тут входити не будемо, але згадаємо, що «маніхейська отрута», згідно з якою демон є рівноправним супротивником Бога, була засвоєна Мілошем ще з юнацьких літ. (Franaszek, 2011, s. 75).

І лише одного разу, в тексті зрілих літ, фіксуємо, як змінено містично-релігійне трактування натхнення в наукове: "Co za demonizm w naturze języka, że można zostać tylko jego sługą!" ("Ze szkodą", 2000), – але й тут метафоричне означення до мови експлікує демона, щоб у містичний спосіб вказати на асоціативні закони мови й мислення. В останній наведеній цитаті варто звернути увагу на підсвічений автором семантичний нюанс 'служіння' в концептуалізації поета як медіума ("zostać tylko jego sługą"). В іншому тексті цю семантику імпліковано в метафоричній номінації *sekretarze*, у поезії під такою назвою пор.: "*Sługa ja tylko jestem* niewidzialnej rzeczy, / Która jest dyktowana mnie i kilku innym. / …*Sekretarze*, nawzajem nieznani, po ziemi chodzimy" ("*Sekretarze*", 1975). Секретарями іменує поет колег із поетичного цеху, адже вони, подібно до секретарів, слугують комусь своєю творчістю. Сема 'служіння' присутня і в усталеній парафразі *слуга муз*, яку подекуди також використовує Мілош: "Bo przecie dany *sługa Muz* był w tym okresie zajęty" ("Nieobjęta ziemia", 1984).

Щодо своєї місії професійного і громадянського служіння суспільству висловився Мілош у кредо, уміщеному у вірші «Poeta» ще 1953 року: "*W służbie polskiej poezji* żyć postanowiłem", – чим підкреслив відданість польському слову і літературі, попри складні історичні й особисті обставини долі. Адже поетові довгі роки довелося жити й творити на чужині, в еміграції, де польську мову й літературу він вважав своєю вітчизною. Тому Мілош не змінює мови творчості й навіть ставить перед собою шляхетне завдання: рятувати польську мову від сірості й брехливості соціалістичного реалізму, насаджуваного після війни у Польщі. Про це читаємо, зокрема, у вірші "Moja wierna mowo" (1968), що став хрестоматійним для поляків:

Moja wierna mowo,
może to jednak ja muszę ciebie ratować.
Więc będę dalej stawiać przed tobą miseczki z kolorami
jasnymi i czystymi, jeżeli to możliwe,
bo w nieszczęściu potrzebny jakiś ład czy piękno
(Miłosz, 2011, s. 595).

Образність цього вірша, закорінену в литовській язичницькій обрядовості, пов'язаній із вужем, ми дослідили в одній із попередніх наших статей (Sydiaczenko, 2013). Нагадаємо тут, що вужі в литовців вважалися святими, адже у них буцімто жив дух предків, тому вужів слід було задобрювати, годувати молоком – із мисочок, звідси метафора "*miseczki z kolorami*", що кодує зміст 'хвору рідну мову слід живити', що Чеслав Мілош успішно й здійснював упродовж усієї своєї творчості.

Із мовою як інструментом творчості пов'язана ціла низка авторських контекстів, що моделюють семантику лексеми "poeta". Мілошів поет – це той, кому "*słowo sprawia przyjemność*", хто має "*dar układania słów*", хто мріє "*powiedzieć jak najwięcej w jak najmniejszej ilości słów*", хто, дбаючи про форму, часто рахує склади, а "*doskonałość dzieła* / Stawi wyżej niż swoje obowiązki małżonków, / ojców, braci i współobywateli". Останнє наведена характкристика звісно, забарвлена іронією, натомість вельми піднесеного забарвлення набуває поетичне слово в контексті вірша "Sens" (1991), де йдеться про те, що коли не стане поета, залишиться його: "*Słowo raz obudzone przez nietrwałe usta*, / Które biegnie i biegnie, poseł niestrudzony, / Na międzygwiezdne pola, w kolowrót galaktyk / I protestuje, woła, krzyczy". Отже, слово "poeta" з ідіолекту Чеслава Мілоша містить семантику 'слуга свого народу' і 'слуга рідної мови'.

Чергове авторське значення лексеми "poeta" прочитуємо в контекстах, пов'язаних із висвітленням сутнісних рис практикованого заняття – писання поезії. Передовсім це такі риси як 'відображення дійсності' й 'увічнення дійсності у слові'. Властива поезії функція відображати дійсність стає в ідіолекті Мілоша джерелом образів поета-дзеркала, поета, який живе повторенням-відображенням, наче водна поверхня. Таке моделювання семантики лексеми «poeta» спо-

стерігаємо ще у вірші "Grób matki" (1949), де ліричний герой хоче: "*być jak tafla*, w której się powtarza / To, co raz jeden na niej się odbiło. / І obojętny na to, czy przedłużę świat o wiek cały, czy o jedną chwilę"; або у порівнянні ліричного я з водною поверхнею у набагато пізнішому вірші: "*Jestem jak woda rzeki*, odbijająca zmienne kolory brzegów, między którymi płynie, burze, obłoki, błękit nieba, sama bezbarwna". ("Nieobjęta ziemia", 1984) тощо. Відтак, «poeta» – 'це той, хто відображає дійсність'.

Семантика лексеми "*poeta*" 'той, хто увічнює дійсність' вперше найвиразніше постає в контексті вірша "Notatnik: Brzegi Lemanu" (1953), де ужито знаменитий метафоричний оксиморон *moment wieczny*:

> …A kto w tym, co jest,
> Znajduje spokój, ład i *moment wieczny*,
> Mija bez śladu. Godzisz się, co jest,
> Niszczyć i *z ruchu podjąć moment wieczny*
> Jak blask na wodach czarnej rzeki? Tak. (Miłosz, 2011, s. 376).

Семантика 'увічнення дійсності' присутня також в авторських синонімах *świadek, kronikarz*, адже ці іменники також містять сему 'запам'ятовування, збереження у пам'яті'. Поет закарбовує у своєму слові кривди народу, його зусиллями "Spisane będą czyny i rozmowy" ("Który skrzywdiłeś", 1950). Тож "poeta" – це 'той, хто прагне дійсність словом охопити й увічнити': "Zamknąć w kryształ nieruchomy" ("Zoile", 1950); хто хоче зробити тривалим усе, "co jedna pamięć może zebrać na chwałę ludzi" ("Rok", 1965); хто віншує "zatrzymanie czasu" ("Sezon", 1985); чия рука "zatrzymała rok, dzień, chwilę". Мілош сповідує філософський погляд, згідно з яким бути означає 'бути поміченим, спостереженим' – "być postrzeganym" ("Dom filozofa", 1991). У метафізично-релігійному дусі про увічнення дійсності поезією автор захопливо написав у вірші "Gdziekolwiek" (2000) зі збірки "To":

> Gdziekolwiek jestem, na jakimkolwiek miejscu
> na ziemi, ukrywam przed ludźmi przekonanie,
> że nie jestem stąd.
> Jakbym był posłany, *żeby wchłonąć jak najwięcej*

barw, smaków, dźwięków, zapachów, *doświadczyć wszystko, co jest udziałem człowieka*, *przemienić co doznane w czarodziejski rejestr i zanieść tam, skąd przyszedłem*. (Miłosz, 2011, s. 1158).

"Poeta" Мілоша не просто відображає й увічнює дійсність, а й прославляє її як "chwalca widzianych rzeczy" ("Zapisane wczesnym rankiem", 1967), чи як "podglądacz wędrowny" ("Voyeur", 2000), адже він має зір особливий, не такий, як у простих смертних: "Przywilej nam poetom z dawna zapewniony... / *widząc z żalem więcej, niż jest wolno* – / Wydrzeć z głębi iskrę, / Znienawidzoną iskrę prometejskiej męki" ("Do Alberta Einsteina", 1949). В одному з текстів автор навіть гіперболічно наділяє поета очима Бога, що, на його думку, не дається безкарно: "Nie daje się sobie bezkarnie *oczu boga*", – читаємо в поезії "Do Robinsona Jeffersa" (1968). Таку особливість поета трактує деінде як "*dar wzroku obnażającego i nicestwiącego obyczaje ludzkie*". Авторська семантика лексеми "*poeta*" 'той, хто бачить більше, за інших' також прочитується у контекстуальному синонімі *barometr*.

Часом Мілош метафорично називає вірші заклинаннями ("inkantacjami") або ще записами «na ścianach kanciastymi literami», відсилаючтсь до прадавніх джерел поезії. У такому семантичному ключі прочитуємо контекстуальні синоніми до слова "*poeta*": *grajek*, *mieszkaniec baśni pogańskich i mitu*; *szaman* тощо. Якщо первісно, як відомо, релігія і поезія були нероздільними, то пізніше їхні шляхи розійшлися, але не в Чеслава Мілоша, який не раз згадує про свій "wierzący temperament". Утім, цей "темперамент" не завше католицький, а раз у раз позначений єретизмом: "Zaiste, wcześnie byłeś gnostyk, marcjonita, / Sekretny zjadacz trucizn manichejskich" ("Gdzie wschodzi słońce i kędy zapada", 1974), – зізнається автор. Значення лексеми «poeta» з ідіолекту Чеслава Мілоша 'людина, що віpує в трансцендентність' експлікує не універсальну рису, адже не охоплює поетів-атеїстів, воно стосується передовсім самого автора. Виразно й екуменічно про необхідність зберігати в людині потребу віри, Мілош висловився в поетичному тексті "Czego nauczyłem się od Jeanne Hersch?" (2000): "...Niezależnie od losu wyznań religijnych *powinniśmy zachować „wiarę filozoficzną"*,

czyli wiarę w transcendencję, jako istotną cechę naszego człowieczeństwa". (Miłosz, 2011, s. 1181). Автор називає віру в трансцендентність суттєвою рисою людяності, а відтак і поета.

Наступна ж риса – 'ненаситність дійсністю' – акцентована Мілошем у семантиці лексеми «poeta», є не лише індивідуальною, а й притаманною багатьом іншим митцям слова. Ненаситний і невтомний був у прагненні охопити її поетичним словом ("objąć słowem") Чеслав Мілош, звідси назва однієї зі збірок "Nieobjęta ziemia", бо неохоплена земля – це та, що не описана поетичним словом, а відтак вона минула, зникла, канула в Лету. Контексти типу: "ja ciągle z moim nienasyceniem"; "naprawdę znałem tylko pościg"; "ścigając rzeczywistość" тощо, – вельми частотні у творах Мілоша. Цікаво, що ненаситність в гонитві за дійсністю ліричний герой не раз пояснює почуттям любові до життя: "Układając sceny tej ziemi *z rozkazu erotycznej wyobraźni*" ("Uczciwe opisanie samego siebie nad szklanką whisky na lotnisku, dajmy na to w Minneapolis", 1999); "*Pod przymusem miłosnego dążenia* do esencji dębu i górskiego szczytu i osy, i kwiatu nasturcji" ("Sprawozdanie", 1994). Любов до життя автор подекуди іменує еросом. Для ілюстрування семантики 'ненаситний в гонитві за дійсністю' варто навести ще розгорнутий контекст із поезії "Dalsze okolice" (1991), який є вельми промовистим:

> Wolałbym móc powiedzieć: "Jestem nasycony.
> Co było do zaznania w tym życiu, zaznałem".
> Ale jestem jak ten, kto nieśmiało uchyla firanki,
> Żeby patrzeć na niezrozumiałe dla niego święto.
> (Miłosz, 2011, s. 1001).

Невситима гонитва за дійсністю була пов'язана і з особистими вподобаннями автора, і з перипетіями його мандрівної долі, з чого метонімічно розвинулось ще одне індивідуально-авторське значення лексеми "poeta" – 'мандрівник', адже мандри є одним із способів, за допомогою якого здійснюється пізнання дійсності. У досліджуваному ідіолекті фіксуємо численні приклади відповідних контекстуальних синонімів поета-мандрівника: "*podróżny świata*" ("Powolna rzeka",

1936); "*jestem…wędrowcem tylko*, co śmiejąc się marzy" ("Wcielenie", 1937); "słodko jest myśleć, że *byłem kompanem w wyprawie*.... Członkowie wędrującej załogi" ("Sprawozdanie", 1994); "*Pisarczyk wędrowny* z kałamarzem u pasa" ("W Szetejniach", 1994); "Na krótko byłem sługą i *wędrowcem*" ("Do leszczyny", 1997). Отже, лексема "poeta" з художнього ідіолекту Мілоша збагатилася індивідуально-авторськими значеннями 'мандрівник', 'член мандрівної команди'.

Образ поета в аналізованих текстах часто концептуалізовано як 'людини, що має особливе покликання', як того, хто: "Powołaniu służył swemu" ("Poeta", 1951). Відповідна семантика слова "poeta" частотна в ідіолекті й може вербалізуватися також дієприкметниками *wzywany*, *wezwany*, пор.: "Spełniam, do czego zostałem w prowincjach *wezwany*" ("Gdzie wschodzi słońce i kędy zapada", 1974); "Do tego byłem *wezwany*: / Do pochwalania rzeczy, dlatego że są" ("Kuźnia", 1991). Тож «poeta» в аналізованому ідіолекті означає також 'той, хто має особливе покликання'.

Епізодично трапляється у поетичному доробку Мілоша зображення людини з поетичним покликанням як дивака, скажімо, у вірші "Zgoda" (1991), повністю присвяченому осмисленню сутності буття поетом:

> Poeta: ten, kto stale myśli o czym innym.
> Jego roztargnienie doprowadza bliskich do rozpaczy.
> Być może nie ma nawet ludzkich uczuć.
> Ale ostatecznie, dlaczego nie?
> W różnorodności ludzkiej mutacja, wariacja
> Też jest potrzebna. (Miłosz, 2011, s. 997).

У цьому й деяких інших контекстах лексема «*poeta*» набуває семантичного нюансу 'дивак'.

Наступна риса, притаманна ліричному героєві досліджуваних віршів, вказує на індивідуальну рису Чеслава Мілоша як поета-мислителя, митця, який мав "zapał do zajmowania się sprawami umysłu". Тому вельми частотною назвою ліричного я виступає лексема *myśliciel*, про що згадувалося у зв'язку з ранніми текстами поета. Також про семантику 'myśliciel' свідчать висловлювання, які безпосередньо або мета-

форично моделюють стан філософського замислення, глибокої задуми ліричного я над тим, про що йдеться: "Nie z żalu pytam, ale *z zamyślenia*" ("Spotkanie", 1937); "Jak życie ludzkie *myślami otwierać*" ("Podróż", 1945); "*Stukałem w drzwi zamknięte* sal bobra i kreta" ("Gucio zaczarowany", 1965); "*Mądrość nabyłem*, piję późne wino, / Prawdę o innych i prawdę o sobie" ("Dalsze okolice", 1991), – подібних контекстів можна навести багато. Відповідно, до індивідуально-авторських значень лексеми «poeta» відносимо 'мислитель', наявне теж у контекстуальних синонімах на кшталт: *uczeń marzenia*, *badacz*, *czeladnik*, *znawca*, *wspaniale myślący* тощо.

Останньою, але вельми частотною й важливою, розглянемо семантику 'цілитель'. Вона метонімічно випливає із завдань, яке ставить перед собою поет, практикуючи мистецтво слова. Про завдання поезії Мілош не раз писав у своїх есе, у публіцистичних творах, наполягаючи, що "Sztuka ma pocieszać albo być przynajmniej solidarną z ludźmi" (Franaszek, 2011, c. 561). Поетичною мовою про "wybawczy cel" поезії висловлювався у різний спосіб, особливо часто в текстах, написаних після Другої світової війни. Поезія повинна рятувати народи й людей проголошує Мілош у повоєнному вірші "Przedmowa" (1945), що відкриває збірку "Ocalenie". Ось ці знамениті, хрестоматійні вже слова:

> Czym jest *poezja, która nie ocala*
> Narodów ani ludzi?
> Wspólnictwem urzędowych kłamstw,
> Piosenką pijaków, którym za chwilę ktoś poderżnie gardła,
> Czytanką z panieńskiego pokoju. (Miłosz, 2011, s. 143).

У цій же збірці "Ocalenie" автор застерігає: "Zostawcie poetom chwilę radości, / Bo zginie wasz świat" ("W Warszawie", 1945). І хоча не раз розпач він називав причиною писання віршів – зокрема, геніально це закодував у поезії "To" (2000) – водночас докладав постійних зусиль і старань творити поезію проти розпачу, проти зла, свою потребу «ладу, ритму й форми» спрямовуючи проти хаосу й небуття ("Nieobjęta ziemia", 1984). Просто й промовисто про це автор висловився, зокрема, у написаній на схилі віку поемі "Orfeusz i Eurydyka"

(2002): "Swoje słowa układał przeciw śmierci / I żadnym swoim rymem nie sławił nicości". Трохи раніше у поезії "Sztukmistrz" (2000) емблематично назвав себе *майстром подоланого розпачу*, в такому контексті: "Oby ci, którzy ciągnąć dalej mają dzieło, zaczynali tam, gdzie ty kończyłeś, *mistrzu pokonanej rozpaczy*". До кінця життя Мілош був переконаний: "Skoro świadomość różne ma poziomy, / Na niższy spycha mnie, kto śmiercią straszy" ("Przeciwko poezji Filipa Larkina", 2000). Поезія Мілоша прославляла життя, яке він називав «властивістю бути», бо його "Serce mocno biło i język rozgłaszał wielbienie" ("Osobny zeszyt. Przez galerie luster", 1982). "*Poeta*" з ідіолекту Чеслава Мілоша – це 'той, хто прославляє буття, лікує душу', бо прагне врятувати народи й людей.

Висновок. Загальномовним значенням лексеми «poeta» в польській мові є 'автор віршів' та більш широко 'особа з художнім сприйняттям, яка за допомогою поетичних засобів (метафор, ритму, рими) виражає емоції, ідеї або описує навколишній світ'. Художнє слово, особливо, якщо воно функціонує в автора як ключове, зазвичай набуває нових, індивідуально-авторських значень. Слово "poeta" є ключовим у художньому ідіолекті Чеслава Мілоша, оскільки воно пов'язане з ідейно-тематичним змістом багатьох віршів, частотне і не раз виступає в назві творів. Крім того, образ поета є вельми частотним предметом зображення і осмислення у творчості автора і нерідко збігається із ліричним я твору, що також вплинуло на семантику лексеми "poeta". Отже, в художньому ідіолекті Чеслава Мілоша вирізняємо такі індивідуально-авторські значення лексеми "poeta": 'медіум вищої сили'; 'той, хто отримав дар віршування від Бога'; 'той, для кого мова серед найважливіших речей'; 'той, хто своєю творчістю здійснює місію служіння'; 'той, хто відображає і увічнює дійсність'; 'той, хто має особливий зір, очі Бога'; 'споріднений із заклинателями, шаманами, волхвами'; 'ненаситний в гонитві за дійсністю'; 'мандрівник', 'покликаний', 'мислитель', 'той, хто прославляє буття, лікує душу'. Деякі з них стосуються універсальних рис осіб, що пишуть вірші, інші – лише самого автора. Хай там як, але авторське розуміння поета збагатило не лише польську мову, а й через переклади стало надбанням інших мов світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Franaszek, A. (2011). *Miłosz. Biografia*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
2. Mayenowa, M. R. (1979). *Poetyka teoretyczna. Zagadnienia języka*. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
3. Miłosz, C. (2011). *Wiersze wszystkie*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
4. Sydiaczenko, N. (2013). Pojęcie „Wąż" w idiolekcie poetyckim Czesława Miłosza. In A. Fiut, A. Grabowski, & L. Tischner (Eds.), *Miłosz i Miłosz* (pp. 785–793). Kraków: Księgarnia Akademicka.
5. Tokarski, R. (2001). Słownictwo jako interpretacja świata. In J. Bartmiński (Ed.), *Współczesny język polski* (pp. 343–369). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
6. Żmigrodzki, P. (Ed.). (2014). *Wielki słownik języka polskiego PAN*. https://wsjp.pl/haslo/do_druku/6949/poeta

REFERENCES

1. Franaszek, A. (2011). *Miłosz. Biografia*. Kraków: Wydawnictwo Znak. [in Polish]
2. Mayenowa, M. R. (1979). *Poetyka teoretyczna. Zagadnienia języka*. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
3. Miłosz, C. (2011). *Wiersze wszystkie*. Kraków: Wydawnictwo Znak. [in Polish]
4. Sydiaczenko, N. (2013). Pojęcie „Wąż" w idiolekcie poetyckim Czesława Miłosza. In A. Fiut, A. Grabowski, & L. Tischner (Eds.), *Miłosz i Miłosz* (pp. 785–793). Kraków: Księgarnia Akademicka. [in Polish]
5. Tokarski, R. (2001). Słownictwo jako interpretacja świata. In J. Bartmiński (Ed.), *Współczesny język polski* (pp. 343–369). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. [in Polish]
6. Żmigrodzki, P. (Ed.). (2014). *Wielki słownik języka polskiego PAN*. https://wsjp.pl/haslo/do_druku/6949/poeta [in Polish]

Отримано: 24.08.2026
Прорецензовано: 11.08.2026
Схвалено до друку: 29.09.2026